

Barbarossa

Dokončení recenze knihy Seana McMeekina Stalin's War: A New History of World War II

Stalinův plán na podmanění Evropy

Právě tak jako Suvorov předkládá McMeekin nezvratné důkazy o Stalinově plánované invazi na západ v roce 1941, invazi navíc plánované dlouhá léta. Stejně jako Suvorov zdůrazňuje cíle Kominterny, založené roku 1919 v Moskvě, tj. sovětizaci celého světa, jak ostatně symbolizuje její znak, později začleněný do sovětské standardy.

Pro Lenina byl hlavním cílem Berlín, k jehož dosažení potřeboval rozbít na padrtí Polsko, stát opětovně vytvořený po 1. světové válce mezi Ruskem a Německem. V létě 1920 se sovětská jízda pokusila ovládnout Polsko s bojovým pokřikem „Na Berlín!“, ale Poláci sovětská vojska zatlačili zpět a donutili Rudé podepsat nevýhodný Řižský mír. Lenin tak na nejbližším stranickém sjezdu v Moskvě (26. listopadu 1920) vyhlásil novou strategii: „Až do konečného vítězství socialismu v celém světě musíme využívat sporů a soupeření mezi dvěma skupina imperialistických mocností a států a poštvát je ke vzájemným útokům.“ 21]

Nezdar pokusů o sovětský puč v Německu v říjnu 1923 jako by potvrdil, že podněcování revolučního neklidu ke svržení německého sociálně demokratického systému nepostačuje.

Bylo tak třeba připravit půdu nové světové válce a tomto mezidobí výrazně utlumit internacionalistický diskurz – aby bylo možné navázat obchodní vztahy s kapitalistickými zeměmi (které nakonec „komunistům prodají i ten provaz, na kterém je pověsí“). 22]

McMeekin se od Suvorova neodchyluje ani v tom, že ve Stalinovi spatřuje skutečného dědice **Lenina**, jehož státní kult velkým dílem sám vytvořil: „Stalinův dialektický náhled na sovětskou zahraniční politiku – podle něhož měl bující konflikt znepřátelených kapitalistických frakcí otevřít komunismu cestu k dosažení nových vítězství – byl pevně ukotven v marxismu-leninismu i ruských zkušenostech z 1. světové války. Stalin ho navíc jasně a konzistentně opakovaně zformuloval písmem i slovem“, 23] především ve svém prvním větším díle po Leninově smrti, *Základy leninismu* (1924), kde připomněl, že bolševická revoluce v Rusku mohla uspět jen díky tomu, že se dvě velké koalice kapitalistických zemí „navzájem sáply po krku“. 24 JAž vypukne nová kapitalistická válka, řekl Stalin ústřednímu výboru Komunistické strany v roce 1925, „budeme muset přistoupit k činu, učiníme tak ale jako poslední, abychom převážili váhy rozhodujícím způsobem a obrátili je naším směrem.“ 25]

Během příprav na 2. světovou válku na domácí frontě **Stalin** na jedné straně dále upevňoval svou kontrolu nad obyvatelstvem SSSR, na druhé se pustil do budování olbřímího vojensko-průmyslového komplexu. „Stalinova energická industrializace,“ píše McMeekin, byla zamýšlena, propagována i uskutečněna jako vojenská operace proti kapitalistickému světu.... Vždy, když se nepovedlo splnit tvrdé výrobní cíle, byli odhaleni viníci v podobě kapitalistických sabotérů, jako by v armádním ležení našli nepřátelské vyzvědače.“ 26]

Už od vyhlášení prvního pětiletého plánu v roce 1928 se sovětské hospodářství začalo připravovat na válku. Produkční cíle třetí pětiletky, zahájené roku 1938, braly dech: do konce roku 1942 se v zemi mělo vyrobit každý rok 50 000 vojenských letounů, 125 tisíc leteckých motorů a 700 000 tun leteckých bomb; 60 775 tanků, 119 060 děl, 450 000 kulometů a 5,2 milionů pušek; 489 milionů dělostřeleckých nábojů, 120 000 tun obrněných námořních plavidel a přes milion tun trhavin – k tomu navrch ještě skoro 300 000 tun chemických zbraní. 27]

Kromě najetí na válečný program proběhla během úvodních pětiletok také kolektivizace zemědělství. I její cíle ovšem těsně souvisely s válkou, jak ukazuje Jean Lopez. V roce 1927 se k sovětskému vedení dostávaly zprávy, že rolnické vrstvy by pod vedením kulaků mohly sabotovat válečné úsilí. „Nejhorší noční můrou bolševických vůdců bylo rozšíření všelidové nechuti k válce podobného druhu, který srazil do kolen romanovskou dynastii“. 28] To stálo i za „velkým obratem“ z roku 1928, jehož oběti – ať už popravené, deportované nebo vyhladověné – se odhadují mezi 10 a 16 miliony. Stalin v tomto období nařídil prodávat v průměru 5 milionů tun obilí ročně k financování svého vyzbrojování.

V roce 1939 tak Stalinovi stačilo už „jen“ vmanévrovat kapitalistické země do nové vzájemné války. Takový byl v jeho očích hlavní účel Paktu Molotov-Ribbentrop z 23. srpna 1939, doplněného tajným protokolem o rozdělení Polska i „sfér vlivu“.

Gangsterský pakt

Pouhé dva měsíce předtím Stalin ještě prostřednictvím svého ministra zahraničí Molotova a velvyslance v Londýně Majského vyjednával o možném vojenském spojení s Anglií a Francií, namířeném proti německé rozpínavosti a na ochranu polské územní celistvosti. 2. června 1939 předal Molotov britským a francouzským diplomatům návrh dohody, podle níž by Sověti mohli poskytnout vzájemnou podporu menším evropským zemím „ohrožovaným agresí evropské velmoci“. 29. srpna dorazila anglofrancouzská delegace do Moskvy k dalším jednáním. Stalin si ovšem celou věc rozmyslel a Molotov tak delegáty vůbec nepřijal. 30. srpna v projevu k politbyru z 19. srpna 1939 Stalin vysvětloval, proč se nakonec rozhodl pro pakt s Německem:

Otázka války a míru pro nás dospěla do kritického stadia. Uzavřeme-li pakt o vzájemné pomoci s Francií a Velkou Británií, vycouvá Německo z Polska a bude se snažit nalézt *modus vivendi* se západními mocnostmi. Válka by sice byla zažehnána, ale následný vývoj by se mohl stát pro SSSR značně nebezpečným. Jestliže ale přijmeme německý návrh a uzavřeme pakt o neútočení s ním, Němci samozřejmě napadnou Polsko a nevyhnutelně přijde intervence Francie s Anglií. Západní Evropu zachvátí masivní otřesy a nestabilita. Nám se tím ovšem otevře obrovská příležitost vyhnout se zapojení do konfliktu a připravit se na příhodný okamžik pro náš vstup do války...

Naše volba je tudíž jasná. Musíme přijmout německý návrh a anglofrancouzskou delegaci poslat se zdvořilým odmítnutím domů. Naším bezprostředním ziskem bude Polsko až po brány Varšavy a ukrajinská Halič...

Pro naplnění těchto plánů je nezbytné, aby válka trvala co možná nejdéle a k tomuto cíli by mělo být napnuto také všechno naše aktivní zapojení....

Naším cílem tedy je, aby Německo pokračovalo ve válce tak dlouho, dokud se Anglie s Francií nevyčerpají do té míry, že už nebudou schopny zabránit a potlačit sovětizaci Německa.

Soudruzi! Je v zájmu Sovětského svazu, vlasti proletariátu, aby vypukla válka mezi Říší a kapitalistickým anglo-francouzským blokem. Musíme podniknout vše pro to, aby se vlekla co možná nejdéle a obě strany vyčerpala. Proto je nanejvýš důležité, abychom se shodli na uzavření paktu s Německem a následně postupovali tak, aby tato válka, jakmile dojde k jejímu vyhlášení, trvala co nejdéle. Musíme posílit naši propagandistickou aktivitu ve zneprátených zemích, abychom byli připraveni na konec války.

Obsah jeho projevu ještě téhož roku unikl na veřejnost prostřednictvím francouzské zpravodajské agentury Havas. Stalin ji v *Pravdě* obratem označil za podvrh, což u něj bylo

něco nevídaného. O autenticitě Stalinovy řeči panovaly dlouho pochybnosti, ale v roce 1994 objevili ruští historici její oficiální text v sovětských archivech, takže dnes je všeobecně považována za skutečnost. Na každý pád Stalinovy záměry dokládají i další důkazy, a tak McMeekin nepochybuje, že Paktem Molotov-Ribbentrop „Stalin rozhodně nemínil předejít evropské válce mezi Německem a západním velmocemi, ale právě naopak si pojistit, že k ní doopravdy dojde“. 31]

Pro Stalina

byl přínos moskevského Paktu pro komunismus jasný. Kapitalistický svět se měl zaplést do ničivé války a Sovětský svaz by tím dostal šanci rozšířit své území daleko na západ proti podle všeho bezmocným protivníkům. Stalin jen musel nějak zajistit, aby Německo ani jeho protivníci nedosáhli rozhodující výhody. Jakmile se obě strany ve svém smrtelném zápase vyčerpají, bude otevřena cesta pro komunistické armády, jež se vydají na pochod a vrhnou se na hrdlo kapitalistického světa. 32]

Jak si ale Stalin mohl být tak jistý, že Francie s Anglií nevyhlásí válku také jemu? Kus odpovědi hledejme mj. ve skutečnosti, že ani po podpisu paktu s Hitlerem nebyla jednání s Velkou Británií přerušena. Má se dokonce zato, že 15. října 1939, necelé dva měsíce po podpisu Paktu Molotov-Ribbentrop, došlo za Hitlerovými zády k podpisu **tajné britsko-sovětské dohody**. 33]

Hitler byl přesvědčen, že uzavřením Paktu prolomil britské snahy o obklíčení Německa a věřil také, že ho ochrání před vyhlášením války ze strany Británie a Francie, pokud polské hranice překročí současně s jeho jednotkami také Sověti. Tím ovšem Stalina zásadním způsobem podcenil.

Když Hitlerova vojska 1. září vpadla od západu do Polska, zachovala Rudá armáda ledový klid. 3. září tudíž Anglie s Francií vyhlásily války Německu – a nikomu dalšímu. Hitler byl nepříjemně překvapen. Vyzýval Rusy, aby zahájili svůj útok, ti však jeho přání oslyšeli. „3. září“, píše McMeekin

Ribbentrop telegraficky urgoval moskevského vyslance Schulenburga, aby od Molotova vyzvěděl, zda se Sovětský svaz zapojí do války s Polskem a poskytne tak „odlehčení“ zle tísněnému Wehrmachtu. Nepovažuje snad, ptal se německý ministr, „Stalin za žádoucí, aby ruské síly bez velkých průtahů zasáhly proti polským vojskům v ruské sféře vlivu a toto území také obsadily?“ 34]

Molotov 5. září **odpověděl**, že „čas ještě neuzrál... jsme přesvědčeni, že přílišným spěchem bychom naší věci mohli uškodit a napomoci sjednocení našich protivníků“. 8. září pobídl

Sověty k činům komuniké i Wehrmacht, který právě obsadil Moskvu. Sověti odvětili, že pád Varšavy dosud nebyl potvrzen a že „Rusko nemůže postoupit kupředu, jelikož je s Polskem svázáno smlouvou o neútočení“. 10. září Molotov Schulenburgovi bez obalu řekl, že „před zraky světa bychom neměli překročit polskou hranici, dokud nepadne hlavní města“ a že jako záminka vstupu sovětských sil do Polska poslouží údajná ochrana „ohrožených Ukrajinců a Bělorusů“. 35] Stalin se dokonce pokusil přesvědčit polskou vládu, který se uchýlila do Kut, aby ho požádala o ochranu. Až 17. září ve 3 hodiny ráno si Sověti konečně předvolali polského vyslance v Moskvě, aby mu předložili následující dokument:

Polsko-německá válka jasně ukázala vnitřní prohnitost polského státu. Za pouhých deset dní bojů přišel o všechna svá průmyslová i kulturní centra. Varšava coby hlavní město Polska neexistuje. Rozložená polská vláda už nejeví žádné známky života, polský stát i se svou vládou tak fakticky přestaly existovat. Účinnosti tím pozbyly i dohody uzavřené mezi Sovětským svazem a Polskem. Svým vedením opuštěné Polsko se tak stalo živnou půdou pro všechna možná nebezpečí a překvapení, ze kterých může vzejít také ohrožení pro SSSR. Proto si až doposud neutrální sovětská vláda nadále nemůže dovolit zachovávat neutralitu. Právě tak nemůže lhostejně přihlížet tomu, jak jsou naši ukrajinští a běloruští bratři žijící na polském území ponecháni bez jakékoliv obrany na milost a nemilost osudu. Za těchto okolností proto sovětská vláda nařídila nejvyššímu velení Rudé armády přesunout síly přes hranici s cílem ujmout se ochrany životů i majetků obyvatel západní Ukrajiny a západního Běloruska. Zároveň se sovětská vláda zavazuje také pokusit se učinit vše ve svých silách, aby uchránila polský lid před nešťastnou válkou, do níž jej zavlékli jeho pošetilí vůdcové.

Výslovně sice nezazněla ani zmínka o Němcích coby agresorech, poselství nemohlo být jasnější: Sovětský svaz není agresor, ale ochránce Polska. Sověti vyčkávali dva a půl týdne, než překročili polské hranice, nechali všechny boje na Němcích a světu předložili vyprávěnku o tom, jak zakročili proti německým snahám pohltit celou nebohou zemi. SSSR si takto oficiálně zachoval jak neutralitu, tak nevinnost – alespoň v očích francouzské a britské vlády.

Hitler se snaží získat zpět ztracenou výhodu

Přestože bylo rozdělení Polska Stalinův nápad, vina za něj padla v plném rozsahu na Hitlerova bedra. Jeho faustovský pakt s úhlavním nepřítelem ho nezachránil před válkou s Francií a Anglií a nepředěšl by ani sovětskému vpádu. Očividně se tak nechal oklamat. Tím že Hitlera vybídl k obsazení Polska, spustil Stalin hezky z „ústraní“ **2. světovou válku**. Stačilo mu počkat na to, až se evropské země ve vzájemné válce dostatečně vyčerpají. 1. září, tedy v den německé invaze do Polska, schválil Nejvyšší sovět zákon o všeobecné branné povinnosti, který pod pláštíkem dvouleté povinné vojenské služby *de facto* znamenal všeobecnou mobilizaci. Pro Suvorova jde o přesvědčivý důkaz Stalinovy jistoty, že dělení Polska světovou válkou rozpoutá, místo aby jí předešlo, jak doufal Hitler.

Stalin mezitím naplno využíval německé zaměstnanosti na západní frontě a pohltit trojici pobaltských zemí na rusko-německém pomezí a okamžitě zde začal budovat vojenské základny. Jak podotýká McMeekin:

Stalin svým bezskrupulózním obsazením trojice pobaltských států, Besarábie a severní Bukoviny bezprostředně po ponižující francouzské porážce z německých rukou až do poslední kapky vymačkal citron svého partnerství s Hitlerem a přitom se ještě povedlo vyhnout nepřátelství Hitlerových protivníků. Británie ve své podle Churchilla „nejskvělejší hodině“ stála osamocena proti nacistickému Německu. Z nějakého důvodu ovšem Británie nevyhlásila válku spojenci Berlína, přestože Stalin vpadl od srpna 1939 do stejného počtu suverénních zemí jako Hitler (sedmi). Ani pohár Hitlerovy trpělivosti však nebyl bezedný a Stalin ho vypil skoro do dna. 36]

Podobně jako před ním Suvorov také McMeekin vyzvedává britské pokrytectví. „I počet obětí zavražděných sovětskou okupační správou v Polsku do června 1941 – asi půl milionu – třikrát až čtyřikrát převyšoval počet lidí zabitých nacisty.“ Přesto se Stalin od západních mocností nemusel obávat ani symbolického klepnutí přes prsty. 37] Ministr zahraničí Halifax 17. září 1939 vysvětlil britskému válečnému kabinetu, že „**Velká Británie** není smluvně zavázána vyhlásit válku SSSR v důsledku sovětského vpádu do Polska“, jelikož anglo-polská dohoda „hovoří o zapojení vlády Jeho Veličenstva jen v případě, kdy by se Polsko stalo terčem agrese evropské mocnosti“ a Rusko prý evropskou mocností není. 38]

Na schůzce válečného kabinetu 16. listopadu 1939 Churchill stalinskou agresi dokonce schvaloval: „Sovětskému vedení nepochybně přišlo rozumné využívat stávající situace ke znovuzískání části území, o které Rusko přišlo během poslední války, na jejímž počátku bylo spojencem Francie a Velké Británie.“ McMeekin dodává: „Že Hitler podobnými argumenty ospravedlňoval své územní nároky proti Polákům Churchillovi buď uniklo – nebo mu to bylo lhostejné.“ 39]

Stalin doufal, že válka Německa proti západoevropským mocnostem potrvá dva nebo i tři roky, než se do situace sám vloží. Proto nezastavil dodávky surovin Německu a neutnul ani jeho zásobování kovy ze Švédska nebo ropou z Rumunska, přestože k tomu měl prostředky. Když se Stalin dozvěděl o německém útoku proti Francii 10. května 1940, zaradoval se. „Konečně se komunisté mohou těšit z pohledu na ‚dvě skupiny kapitalistických zemí... jak proti sobě tvrdě bojují a vzájemně se oslabují‘, jak se Stalin vychloubal generálnímu tajemníkovi Kominterny Dimitrovovi v září 1939.“ Tažení ovšem nebylo ani zdaleka tak krvavé, jak doufal a předpokládal.

Rychlost německých triumfů byla znepokojivá. Stalin i Molotov by mnohem raději viděli pomalou, děsivě krvavou vyčerpávající válku – jistě, zakončenou německým vítězstvím, ale z níž by Hitler vyšel zkrvavený a oslabený skoro tak jako jeho

neprátele. Podle pozdějších Chruščovových vzpomínek Stalin poté, co k němu koncem května dospěly zprávy o spojeneckém debaklu, „proklínal Francouze i Brity a nevěřičně se ptal, jak se mohli Hitlerem nechat takto hanebně rozdrtit.“ 40]

Německá vojenská vítězství přinutila Stalina uspíšit přípravy Rudé armády, tak aby byla v létě 1941 připravena vyrazit ze startovních bloků. Na jaře už tak byly výzbroj, vojska i přepravní prostředky nachystány a přípravy vstoupily do poslední fáze. 5. května 1941 Stalin oznámil důstojníkům, že „sovětská mírová politika“ (tedy Pakt Molotov-Ribbentrop) umožnila SSSR „postoupit na západě i na severu a rozšířit přitom své obyvatelstvo o 13 milionů“, ale dny těchto snadných zisků „jsou u konce. S tímto mírovým smýšlením už není možno získat ani jediný metr země“. Každý, kdo by „nedokázal pochopit nezbytnost ofenzivního postupu, je buržoazní hlupák“; „dnes, kdy naše armáda prošla kompletní přestavbou, tak aby byla plně vybavena pro vedení moderní války, dnes, kdy jsme silní, musíme přejít z obrany do útoku.“ Za tím účelem musíme „proměnit náš výcvik, naši propagandu, agitaci a vtisknout našemu duchu ofenzivní smýšlení“. 41] List *Pravda* začal náležitě připravovat obyvatelstvo:

Hned za hranicemi naší vlasti zuří požár 2. imperialistické války. Plnou tíhu jejích utrpení nesou na svých bedrech pracující masy. Lidé po celém světě nechtějí mít s válkou nic společného a jejich zrak se upírá k zemi socialismu, jež se těší plodům mírové práce. Právem vidí v ozbrojených silách naší vlasti – Rudé armádě a našem loďstvu – osvědčené a upřímné opory míru... Vzhledem k současné situaci však musíme být přichystáni na všechna možná překvapení. (úvodník *Pravdy*, 6. května 1941) 42]

Hitlerovi však už tehdy došlo, že se nechal chytit do pastí. Dost možná si vzpomněl na svá slova z roku 1925: „Vytvoření nového spojení i s Ruskem by vedlo k nové válce, jejímž výsledkem by byl konec Německa“ (*Mein Kampf*, 2. díl, kap. 14). Prostřednictvím Barbarossy se tudíž pokusil vzít si zpět ztracenou výhodu. Suvorov ovšem soudí, že Německo bez pomoci Rusko nemohlo porazit, kvůli kombinaci nesmírné rozlehlosti země, krutosti tamních zim a omezenosti německých zdrojů ve srovnání s těmi ruskými.

Hitler se dopustil nenapravitelné chyby, ne ovšem 21. července 1940, kdy nařídil zahájení příprav na válku proti Sovětskému svazu. Stalo se tak už 19. srpna 1939, kdy kývnul na Pakt Molotov-Ribbentrop. Svým souhlasem s dělením Polska se Hitler nechal vmanévrovat do nevyhnutelné války proti Západu s „neutrálním“ Stalinem v zádech. Přesně od tohoto okamžiku vedl válku na dvou frontách. Rozhodnutí zahájit operaci Barbarossa bez předchozího dosažení vítězství na západě nebyl ani tak osudným omylem, jako spíš pokusem napravit dříve učiněnou kritickou chybu. Už však bylo příliš pozdě. 43]

Hitler snad skutečně ještě mohl zvítězit a zajistit svému lidu vysněný *Lebensraum*, kdyby ovšem Stalina nespasila Rooseveltova pomoc v podobě Zákona o půjčce a pronájmu: v jejím rámci putovalo do SSSRza více než deset miliard – v dnešních penězích biliony dolarů – letadel, tanků, lokomotiv, kolejnic, stavebního materiálu, celých montážních linek, potravin, oblečení, leteckého paliva a spousty dalšího zboží. V deseti informacemi nabitých kapitolách McMeekin na výsost jasně ukazuje (jako to před ním učinil už třeba Albert Weeks v *Russia's Life-Saver: Lend-Lease Aid to the U.S.S.R. in World War II*, 2010), že bez americké pomoci by Sovětský svaz jen stěží dokázal zastavit německý postup, tím méně pak obsadit v roce 1945 většinu Východní Evropy. McMeekin nezapomíná ani na další faktor, Stalinovy téměř neomezené rezervy potravy pro děla: po dobu trvání války nahnal do bojů celkem 32 milionů vojáků, hnaných do válečné řeže kulometry v zádech a pohružkami, že pokud se nechají zajmout místo aby padli, potrestány budou jejich rodiny: „Stalinův Sovětský svaz byl jediný stát v dochovaných dějinách, který prohlásil zajetí svých vojáků za hrdelní zločin.“ 44]

Nakonec tak Stalin, který válku zahájil na německé straně, konflikt dovršil po boku Spojenců. Přestože byl pakt o rozdělení Polska Německem a Ruskem podepsán v Moskvě, za Stalinovy, ne Hitlerovy přítomnosti, dějiny si pamatují jen německou agresí a Sovětský svaz označily za jednu z napadených zemí. Přestože Anglie s Francií vstoupily oficiálně do války na obranu polské územní celistvosti, na konci války ovládal celé Polsko Stalin.

Přesto, jak to Suvorov řekl nahlas – a McMeekin mlčky – to byla právě Operace Barbarossa, díky níž sovětská vojska nevztyčila rudou vlajku nad Paříží, Amsterdamem, Kodaní, Římem, Stockholmem a možná i Londýnem.

Hitler napadl Sovětský svaz, rozbil jeho armádu a rozdrtil velkou část sovětského průmyslu. V konečném účtování Sovětský svaz Evropu dobyt nedokázal a Stalin ve válce o globální nadvládu i Evropu prohrál. Svobodný svět přežil a zjistil, že po boku Sovětského svazu žít nedokáže. Tím se rozklad sovětské říše stal nevyhnutelným... Sovětský svaz vyhrál 2. světovou válku, ale z nějakého důvodu po tomto velkolepém vítězství vymizel z atlasů, zatímco Německo bylo ve válce poraženo, ale dnes znovu zaujímá místo mezi největšími evropskými mocnostmi a my se koříme u jeho nohou. 45]

Poznámky

21] McMeekin, *Stalin's War*, s. 25.

22] Lenina takto cituje McMeekin, *Stalin's War*, s. 86.

23] McMeekin, *Stalin's War*, s. 13.

24] McMeekin, *Stalin's War*, s. 29.

- 25] McMeekin, *Stalin's War*, s. 30. Cit. také v Albert L. Weeks, *Stalin's Other War: Soviet Grand Strategy, 1939-1941*, Rowman & Littlefield, s. 108.
- 26] McMeekin, *Stalin's War*, s. 34.
- 27] McMeekin, *Stalin's War*, s. 213.
- 28] Jean Lopez and Lasha Otkhmezuri, *Barbarossa 1941. La Guerre absolue*, Passé Composé, 2019, s. 55.
- 29] McMeekin, *Stalin's War*, s. 82.
- 30] McMeekin, *Stalin's War*, s. 81-82
- 31] McMeekin, *Stalin's War*, s. 86.
- 32] McMeekin, *Stalin's War*, s. 90.
- 33] Toomas Varrak, "The Secret Dossier of Finnish Marshal C.G.E. Mannerheim: On the Diplomatic Prelude of World War II": Studie Finland at the Epicentre of the Storm („Finsko ve středu bouře“) finského historika Erkki Hautamäkiho, zpracovaná na základě tajných spisů maršála Mannerheima, nejvyššího velitele finských ozbrojených sil.
- 34] McMeekin, *Stalin's War*, s. 96.
- 35] McMeekin, *Stalin's War*, s. 101.
- 36] McMeekin, *Stalin's War*, s. 176.
- 37] McMeekin, *Stalin's War*, s. 112.
- 38] McMeekin, *Stalin's War*, s. 112.
- 39] McMeekin, *Stalin's War*, s. 114.
- 40] McMeekin, *Stalin's War*, s. 161.
- 41] McMeekin, *Stalin's War*, s. 19.
- 42] Cit v Suvorov, *Icebreaker*.
- 43] Suvorov, *The Chief Culprit*, s. 236.
- 44] McMeekin, *Stalin's War*, s. 300.

45] Suvorov, *The Chief Culprit*, s. 159.

Druhá část recenze Laurenta Guyénota **Barbarossa: Suvorov's Revisionism Goes Mainstream** vyšla na stránkách Unz Review 8. května 2021.